

Företal

En man som är son till Olsson med hatten vill nog gärna ta någon examen, om inte annat så av artighet mot Olsson med hatten. Men Rit-Ola tog aldrig någon examen, fast han försökte.

Tre gånger.

Hans pappa, Olsson med hatten, (så kallad på grund av den eviga sombreron) var nämligen ecklesiastikminister i fem ministärer.

Dagens skolbarn behöver inte lära sig detta förfärliga frågesportsord utan kan nöja sig med utbildningsminister, även om det inte riktigt är samma sak.

Ecklesiastikministern fick aldrig någon son med vit mössa. Han fick inte ens en son som hette Olsson. Bortsett från de första trettio åren, förstås, då Rit-Ola hette Olsson, men sedan, 1935, bytte han och systemen och tog namn inte efter Judy utan efter en figur i en bok Dagmar Edqvists "Kamrathustru".

Sonen blev inte bekant under namnet Olsson och inte heller under namnet Garland och inte under namnet Jan-Erik utan under namnet Rit-Ola.

Spännvidden mellan Rit-Ola och Rembrandt är ungefär den samma som skillnaden mellan Banjo-Lasse och Herbert von Karajan.

Men det är en ytlig skillnad.

Namnet Rit-Ola hade Rit-Ola tagit efter Ville Ritola, en finländsk skubbare, samtida och polare med Nurmi.

Ritola sprang fort om än inte särskilt elegant. Han sopade hem fem OS-guld och åtskilliga amerikanska mästerskap ty han blev amerikan vad det led.

Jan-Erik Garland stavade av efternamnet och fick sin signatur.

Olsson med hatten fick en son som i början av 30-talet blev svensk mästare i bandy för AIK med Pära Kaufelt i laget.

Olsson fick en son som var du och tjenis med

Wille Ritola, det finska löparäppet, vars efternamn blev Jan-Erik Garlands signatur. Svenska språket är ju sådant att Garland hade kunnat hitta sin signatur Wille förutan.

de flesta i sportvärlden, men som höll en viss distans, eljest en grabb som var mycket utåtriktad och partyminded och ständigt cigarrökande, en som snackade på en egendomlig svenska, uppblandad med egna och andras slangord och sportliga termer, ett direkt och ibland drastiskt språk.

Olsson fick en grabb som läste engelska politikernas biografier och memoarer långt in på nättarna, en son som hade Churchill till idol.

Olsson med hatten fick en son som tidigt (och livet ut) spelade golf, fast han blev aldrig särskilt bra. "Jag har sett dom", sa Tore Wretman en gång (*dom* avser Rit-Ola och Abbe Bonnier) "men han har en bra bit kvar, jag

tror inte han har befriat sig från bandytekni-
ken.”

Man puttar inte i bandy men man slår ju en
och annan drive.

Men en sak fick Olsson med hatten som pla-
nerat: en son som var socialdemokrat.

Själv hade gamle Hatt-Olsson suttit i Bran-
tings regering och medan resten av Sverige av-
skydde Wigforss och använde honom att garva
åt på revy så var finansministern stor idol för
Rit-Ola, liksom Per-Albin och Erlander.

Per-Albin och Erlander beundrade Rit-Ola i
retur.

Rit-Ola var en trogen typ: han förblev soci-
aldemokrat och man tycker att det var skönt
för honom att han slapp uppleva den värsta
affärsverksamheten. Rit-Ola bodde i samma
våning i samma hus vid samma gata i över
femtio år: Brantingsgatan i Stockholm.

På Gärdet.

Han höll sig till fyra rejäla arbetsuppgifter:
sporttecknare i Idrotts-Bladet (starten på kar-

*Frederik Bananen Madsen (tv) och slaktarmästaren Walther Bif-
fen Randrup vid tiden för den tävling som gav dem deras smek-
namn och som sedan blev namn på gubbarna i Rit-Olas serie.*

riären), idrottstecknare i DN, där han till mäs-
terskap utvecklade den långa berättande och
kommenterande slanan, politisk tecknare i tid-
ningen SE och serietecknare i Folket i Bild.

Den som vill veta hur han ritade i SE bör på
antikvariat leta efter gamla årgångar av ”App-
låder och visslingar”, sedermera ”Mummel i
kön”, där de årligen publicerades.

Eller också kan man köpa ett urval som Tore
Nilsson sammanställt och givit ut hösten 1988,
”Rit-Ola, applåder och visslingar.” Semic För-
lag.

Hans av många kopierade och imiterade be-
rättande sportteckningar i DN behäftas något
av den flyktighet som utmärker dagstidnings-
alster, även om de rymmer en och annan klas-
siker och berömda inslag, exempelvis de dy-
stra, svarta små gubbar som var AIK:s bårbä-
rare och som drog omkring med det utslagna
Gnaget på bår tills de tröttnade en vacker dag
och började tala tyska:

– Ich nobbe, sa den ene.

– Ich mit, sa den andre.

Sen välte de ner Gnaget i diket.

I denna bok, emellertid, hyllar vi Rit-Ola i
hans egenskap av en av Sveriges bästa se-
rietecknare. (Själv ansåg han att Stangenbergs
”Fridolf Celinder” var Sveriges bästa serie).

För att en serie ska slå måste den ha någon
sorts direktkontakt med läsarna, något som gör
att de känner igen sig, hur fantasifull den än
må vara.

I detta avseende var Biffen och Bananen ut-
rustad med dubbla krokar och möjligheter:

Dels genom att serien tacklade samtida be-
kymmer, drog in tidens berömdheter i hand-
lingen och så vidare, dels genom att herrar Bif-
fen och Bananen så väl speglade svenskt kyn-
ne.

Rit-Ola själv avskydde fyra saker:

1. Folk som fåglar sig.
2. Litteraturpristagare.
3. Flyg.
4. Picasso (från Kubismen och framåt).

Att fågla sig var att göra sig märkvärdig, att vara uppblåst och dryg och pråla med lånta fjädrar, att vara onaturlig och uppstyldad.

Litteraturpristagare var nånting som Svenska Akademien letade upp ur svarta hålör där de skrivit i obemärkthet och där de i obemärkthet borde få förbli.

Flyg avskydde han för att det fanns så få livbåtar ombord och så liten tid att få ut dem i lufthavet.

Picasso var en sorts bluff, eller kanske rättare en man som hittat på en gimmick och som blev tvungen att leva med den och låtsas ta den på allvar.

Rit-Ola visste att Picasso kunde rita och måla på annat sätt, efter naturen, känsligt och "likt" och tramset med näsan på ryggen och båda ögonen nerhasade åt käften till, ja det var nånting som bara var skämt.

Denna misstänksamhet mot den moderna konsten delade han med många svenskar under 50-talet, som kanske var Biffen och Bananens bästa period.

Torbjörn Axelman stod i den svart-vita TV:n och demonstrerade det ena "nonfigurativa verket" efter det andra betraktad av en svensk publik som inte kunde frigöra sig från misstanken att man var utsatt för ett gigantiskt skämt.

TV:n spred ju konsten till människor som annars aldrig skulle ha fått syn på den, folk som aldrig besökte gallerier.

I Biffen och Bananen är det en särskild kast, galleribesökarna, fast det hette inte galleri då utan konstutställning. Biffen och Bananen har också en lindrigt talat avvaktande attityd till konsten liksom till folk som gör sig märkvärdiga: där var det fråga om ren motvilja.

De kutar ideligen på högreståndsparty, inte för att roa sig utan enbart för att få förlöjliga stropparna och eventuellt snoka rätt på någon frackis som bär sig åt som folk och är gemen.

Biffen och Bananen gillar sport men till skillnad från majoriteten av svenskarna utövar de

Harry Dahlgren, kropp och själ åt seriefiguren Biffen, fast originalet sjöng bättre.

också de flesta kända idrotter, inklusive golf, och de blir mästare i de flesta idrotter, exklusive golf.

Biffen och Bananen fick sina namn (men bara sina namn) från två danskar som deltog i en av tidningen Politiken arrangerad tävling från Helsingör till Köpenhamn.

Biffen, slaktare och vanlig all-round-ätare, och så Bananen vegetarian. Det var i rubrikerna de fick sina namn.

Det var två livsstilar som tävlade.

Men karaktär och status fick Biffen av Harry Dahlgren, en springsjas i en livsmedelsbutik på Hagagatan där Rit-Ola hade sin ungarlslya i närheten av Surbrunnsgatan där B & B bodde.

Harry blev tyngdlyftare med flera SM-tecken. Dessutom kunde han sjunga.

Det kan inte Biffen.

Men han kan vråla så att lejonerna svimmar i djungeln.

Bananen är förstås Rit-Olas alter ego, grabben som har hand om förståndet, planeringen och de då och då försiktigt utbrytande kulturella ambitionerna.

Galento, den tjocka tjej-tjusande pistolmästaren, har som förebild tungviktsboxaren Tony Galento, en typ som tränade huvudsakligen genom att klämma bärs men som likafullt lyckades golva Joe Louis; en sensation.

Tony Galento, tungviktsboxaren som fick ge namn åt den tredje musketören på Surbrunnsgatan. En man med svaghet för jippon.

Visserligen fick han rejält med stryk senare i samma match men i alla fall.

Biffen och Bananen och Galento är ungarlar och deras försök att förlova sig eller rentav ingå i det äkta ståndet går alltid åt fanders, vilket dock icke nedsätter herrarnas humör särdeles, redan i nästa avsnitt är de sitt gamla muntra jag igen.

De tre hör ihop som hörnen i en triangel, tvåhörnade trianglar har ingen hört talas om.

Rit-Ola laborerar både med renodlad situationskomik, ordliga lustigheter och vitsar samt, vilket är adelsmärket, rent visuella skämt, serierutor där teckningen alldeles i sig själv är så komisk att man garvar åt den och åt den enbart. Precis de höjder som Carl Bark (Kalle Anka) nådde så ofta och som Cecilia Torudd lyckades med i sin serie "Den ensamma mamman".

Dessutom är Rit-Ola så trygg med sina figurer och läsare att han lugnt kan tillåta sig vilka fantasifulla vanvettigheter som helst utan att riskera kontaktbrott mellan sig och läsarna, se bara på den galna jeepen som kan stå i givakt och lägga ägg.

Det hör till att urvalare ska gnälla över vandan att välja. Så ock denna urvalare. Men jag törs nog påstå att den period ur vilken merparten av de här presenterade B & B-serierna kommer, 1945–55, är den absolut finaste och bästa i seriens långa historia, dess klassiska period.

Den gick i FiB från 1936 långt in i 60-talet.

Rit-Ola läste mycket men var ingen intellektuell person. Han var en grundmurad sosse med en ibland lätt naiv framtoning och trots sina många resor övergav han aldrig någonsin sitt stadiga helsvenska perspektiv på tillvaron.

Han höll sig till en uppsättning rejäla levnadsregler precis som sina tre seriefigurer.

Språkligt var däremot grabbarna rätt anarkistiska och rentav ystra. De körde ideligen med uttryck som "Ante mig, sa Pilatus", "För höge farao", "Ontan tontan" — de hade sin

Rit-Ola bland sina spacklingar (som han kallade sina teckningar) med cigarren nitad i plåten, som alltid.

egen slang och en stor språklig fantasi.

Det språkliga behandlar Rit-Ola med stor skicklighet, han faller inte för frestelsen att låta Biffen och Bananen bli överdrivet snacksaliga och språkligt avancerade som så ofta var fallet med den arma Söderkisen i otaliga svenska pilsnerfilmer.

Ysterheten är mästerligt begränsad och effekterna väl beräknade.

”Har du cementat skägget, din orre?” säger Galento när han sliter i vad han tror är ett lösskägg.

Det är en sådan replik som jag garvade åt gång på gång som liten.

Biffen, Bananen och Galento är symbolen för DHSG, De Hederliga Svenska Grabbarna, det rejäla folket; inte myglarna, svartjobbarna, storsuparna (både Biffen & Bananen och Rit-Ola tog det vackert med starka drycker).

Rit-Ola hade ett gott humör och svårmodet hade svårt att slå klorna i honom.

– För att kunna rita Biffen och Bananen måste man vara på gott humör, sa han en gång.

Det märks att ett lätt och glatt sinne, omgivet av cigarrök, producerade de många rolighetererna och gav oss en serie av högsta kvalitet.

INGEMAR UNGE

Företal

För den händelse man inte redan visste det får man i denna bok reda på att ordet besk (bestämd form besken) inte bara avser en smaktyp och en brännvinsort utan är ett av de många ord som betecknar en flicka, brud, brutta, urping, fjälla, goding, tekla, tjej, donna, kalaspingla, böna, tjack, ärt, kax, osv.

Det är Bananen som använder ordet och det var i svang på trettio- och fyrtioalet. (Jmf slangversionen av Rödluvan: "Det var en gång en liten chucker besk...")

Kåsören Erik Lundegård i DN var i likhet med Red Top och Rit-Ola snabba på att fånga upp den aktuella slangen när de inte helt sonika myntade egna ord och jag kommer ihåg att Erik i ett kåseri försökte göra sig gemen med sina söner genom att prata om tjejer.

Ett hopplöst företag.

Det visade sig att det inte hette tjejer just då utan myror.

Brudar från förorten kallades skogsmyror.

Numera är alla dessa ord för evigt instoppade i arkivet, men en utgåva av det här slaget blir till en påminnelse inte bara om övergivna ord utan även om kasserade attityder, som man själv glömt att man en gång haft.

Herrar Biffen, Bananen och Galento ingår i det stora sällskap trios som figurerar såväl inom litteraturen som inom seriekonsten. Vi har de tre musketörerna (som visserligen blev fyra redan efter ett par kapitel), Tre män i en båt och Jolos De tre från Haparanda, inom seriernas värld har vi Tjatte, Knatte och Fnatte samt kapten Micki, Windy och Salasso, som personlighetsmässigt kan sägas svara väl mot Biffen & Co, ty det är i dessa treenigheter som regel någon som är huvudperson och har Ansvaret, medan de andra två har en mer sangvinisk inställning till tillvaron och gärna super sig fast på krogar och dylikt.

Av Portos väntar man sig inga idéer, inga planer eller krigslistor, han ska enligt sin roll kurtisera damer, köpa vackra kläder, supa och då och då rycka in för att slå ihjäl ett tjugofioender med ett enda slag.

Den Ansvarige, det är han som gör bort sig minst antal gånger, han som driver på de andra och försöker hålla ordning på biljetter, pass och liknande när det ska resas. I regel är det Bananen som sköter hushållet medan de två tjockisarna äter och stoppar i sig.

Denna trio står emot världen. Deras liv är lugnt, alla äventyrligheter till trots, de utstrålar en sorts oförstörbar trygghet, en värld som man alltid kan återvända till precis som till Nalle Puhs hörna och andra eviga oaser man stött på under vandringen.

Damer finns bara av två slag: skräcködlor eller kalaspinglor. Det var först på sextioalet som erotiken blev synlig i Biffen och Bananen, dessförinnan berördes den aldrig: precis som i fallet med 30-talets frackklädda charmörer undrar man om den överhuvudtaget fanns.

Kalaspinglorna kurtiseras flitigt av vår trio, men några allvarliga försök till giftermål görs egentligen aldrig, något bestämt yrke har herrarna inte heller, däremot, för ovanlighetens skull, en klar politisk förankring: herrarna är samtliga gråsossar.

Rit-Ola ritade sin serie från 1936 till slutet av 60-talet och det är en intressant period eftersom det markerar Sveriges definitiva övergång från jordbrukarland till en modern industristat av välfärdstyp, den gamla sortens överhet togs ner på jorden och människorna kom lite närmare varandra. I de tidigare avsnitten i denna bok möter vi överheten som en närmast absolut auktoritet och här finns högfärdiga grevar och kärringar i päls som inte står ut med "enkelt folk" utan som säger fi donc om allt som

luktar underklass. Numera bildar baronerna politiska partier med alldeles ovanligt utpräglat "vanligt folk".

De stora förändringar som samhället genomgick under denna tid plus det faktum att omvärlden ryckte allt närmare för att slutgiltigt ta plats i varje vardagsrum skapade en avvaktande attityd hos Biffen, Bananen och Galento. Man stålsatte sig för att inte bli imponerad i onödan och det gällde att inte ta saker och ting på alltför stort allvar. I synnerhet inte konsten och finkulturen.

Hela tiden försöker denna trio behålla sitt gamla fäderneärvda bondförnuft och sin gamla beprövade form av anständighet och vanlig hygglighet.

Galento får till exempel absolut inte gilla kanadensarnas brutala stil i isshockeyrinken, där går gränsen.

Och i detta album ger Biffen en salongsnazist en omgång enligt dennes eget omänskliga recept.

Därför blir det lite av en chock när grabbarna vid några tillfällen tar till oschyssta medel och Biffen till exempel före tävlingen ser till att få "hälsa" på alla sina konkurrenter i släg-

ga och klämma hummern av dem. Sen vinner han suveränt i alla fall.

Men i alla fall . . .

En stor del av denna series popularitet vilar faktiskt på språket. Jag har träffat flera äldre män som ännu kan dra vissa repliker och som, när de var nya, använde dem som interna skämt i familjen eller bland arbetskamrater, språkliga vändningar med ibland artificiell slang som blev hart när till ordspråk och bevingade uttryck, mystiska formler som det nuvarande "De e mycke nu" och annat.

Kombinationen av språkliga roligheter, ett fint bildspråk och en närmast exotisk vanlighet blev oemotståndlig.

Detta är vår andra omgång Biffen och Bananen-serier. Avsnitten är hämtade främst från seriens julalbum, som Rit-Ola själv gjorde urvalet till, samt från urkällan Folket i Bild när det gäller de allra tidigaste, de från 1943. Julalbumen började utkomma 1945, det första innehåller alltså material från 1944 och 45 så i denna utgåva finns det exempel från alla år mellan 1943 och 1959.

INGEMAR UNGE